

Előszó

Tanulmányunk célja, hogy helyzetképet adjunk a 15-29 éves fiatalok kommunikációs szokásairól: a technikai információs eszközök használatáról és maguknak az eszközöknek az elterjedtségéről. Törekszünk rámutatni azokra a stratégiai pontokra, amelyek mentén az info-kommunikációs rendszer felépülhet és igyekszünk feltárni azokat a tényezőket, amelyek nagymértékben meghatározzák a technikai eszközök elterjedtségét és használatuk kulturális, informális és információs aspektusait. Végül vizsgáljuk azokat a folyamatokat, értékrendszereket, amelyek az információs társadalom termelt és termel ki egyfelől fogyasztói, másfelől kulturális dimenziók mentén. Továbbá kísérletet teszünk a fiatalok kommunikációs státuszát befolyásoló tényezők feltárására. Tanulmányunk elkészítésekor felhasználtuk a közelmúlt legfontosabb ifjúságkutatásainak az Ifjúság 2000©, a MOZAIK 2001©, a 2001/2002-ben készült „Elsőéves hallgatók szociológia vizsgálata©”, valamint a „Sziget kutatások” 2000-2002© közötti eredményeit.¹

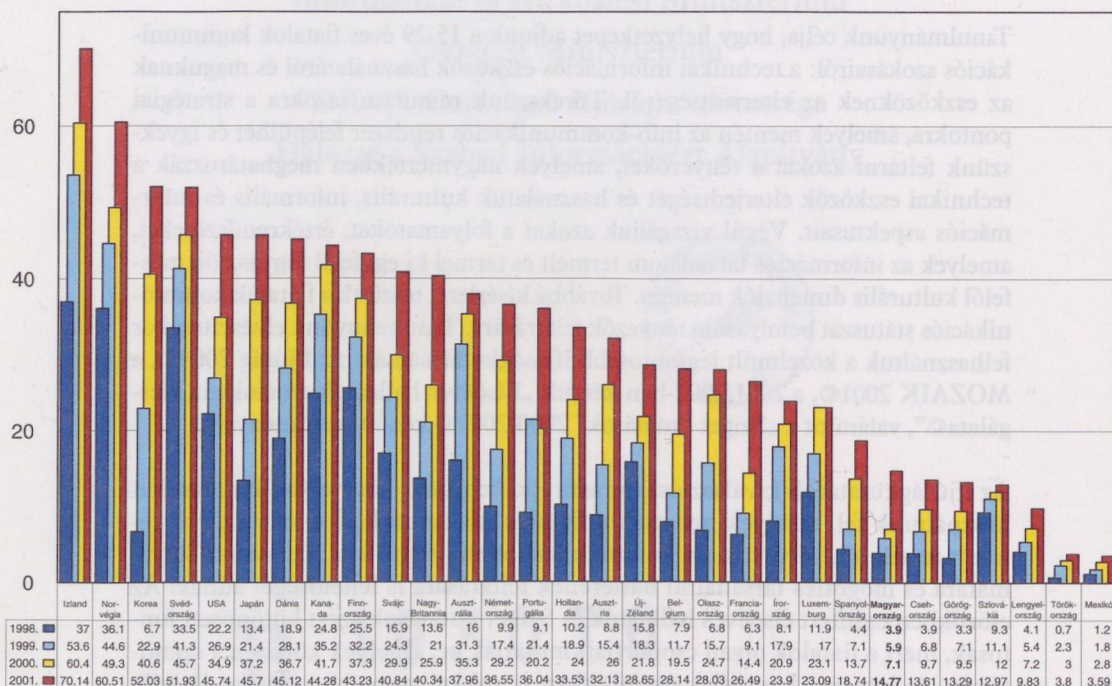
Az ifjúságkutatások kiválasztásakor arra törekedtünk, hogy olyan kutatásokat használjunk fel, amelyek nemcsak a fiatalok kommunikációs státuszának leírását teszik lehetővé, hanem kommunikációs státuszuk kialakulásának folyamatára és mögöttes társadalmi háttérének feltárására is lehetőséget adnak. Az előzőekben említett elsőéves hallgatók és Sziget kutatások azért különösen fontosak, mert a fiatalok olyan csoportjait mutatják be, amelyek körében a számítógép- és internet-használat napjainkban is sokkal nagyobb szerepet játszik, mint a fiatalok között általában.

Egy 2002-ben készült nemzetközi vizsgálat, a „World Internet Project” szerint a magyar 15 éves és idősebb lakosságnak összesen 17 százaléka tekinthető Internet-használónak (Dessewffy-Fábián 2002). Nemzetközi összehasonlításban rendkívül jelentős a fejlettebb társadalmaktól való lemaradásunk. Ezt szemlélteti a következő összehasonlító adatsorunk is, amely az OECD-országokra vonatkozik 1999 és 2001 között (lásd az 1. ábrát akövetkező oldalon):

Ezen belül kiemelkedő a világháló használók aránya a férfiak, a budapestiek és a megyeszékhelyeken élők, a 30 év alattiak, a tanulók és a gazdaságilag aktívak (alkalmazottak és vállalkozók), valamint az érettségivel vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezők között. Az eredmények szerint a lakosság 31%-a használ (bárhon, bármilyen célra) személyi számítógépet, azaz alig több mint a fele internetezik a számítógép-használóknak.

¹ A hivatkozott vizsgálatok leírását lásd a Függelékben.

1. Internet felhasználók aránya az OECD-országokban (A száz lakosra jutó internetfelhasználók számaránya, 1998-2001)

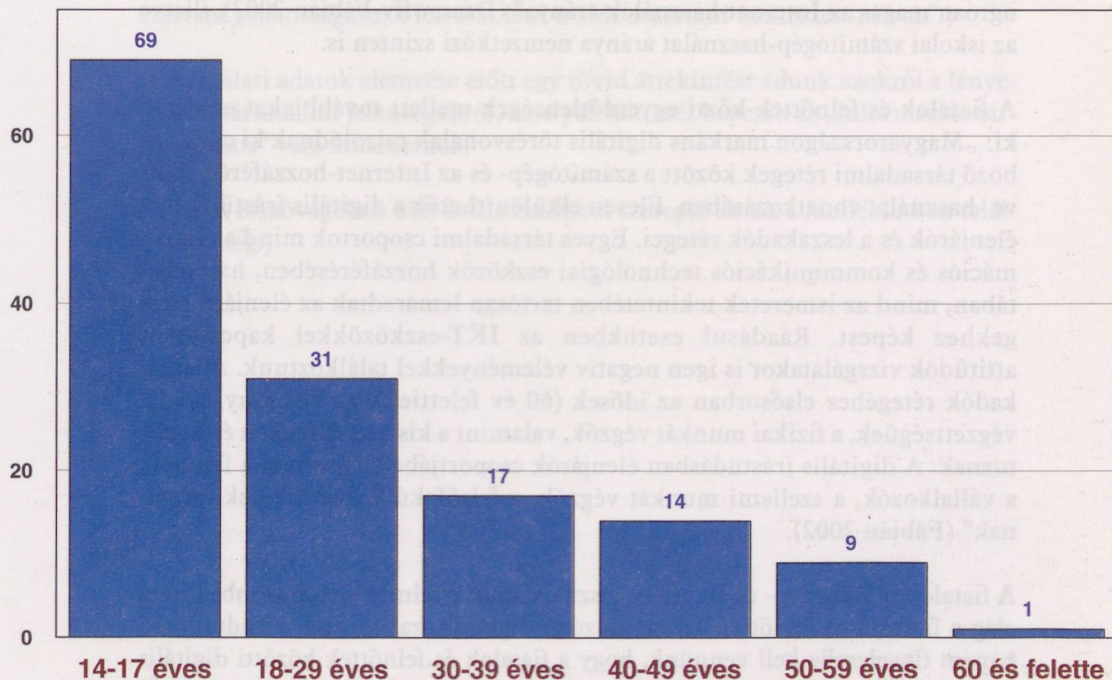

Forrás: Internetszolgáltatók és -szolgáltatások, KSH, 2002. 28

A számítógép- és az Internet-használatban egyaránt az életkor szerint mutatkoznak a legszélsőségesebb különbségek (a 2. ábra tartalmazza az Internet-használók arányát korcsoportonként). A vizsgálatban részt vevő legfiatalabb korcsoportban (14-17 évesek) a számítógépet használók aránya 89%, az internetezőké pedig 69%. Az idősebb korcsoportokban folyamatosan csökken mind a számítógép-, mind az Internet-használók aránya: az 59 éves és idősebbek körében már csak 2% használ számítógépet, és 1% szokott internetezni.

Szintén jelentősek a lakóhely szerinti különbségek: a budapestiek 44%-a használ számítógépet és 26%-a Internetet, a községekben élőknel ezek az arányok csak 21%-ot, illetve 11%-ot tesznek ki. A megyeszékhelyeken élők körében a számítógép- és Internet-használat aránya a budapestihez áll közelebb (41% a számítógép- és 24% az Internet-használók aránya), míg az egyéb városokban élők között az arány inkább a községekben élőkhez áll közel (29% és 16%).

2. Internethasználók korcsoportonként Magyarországon % (Korcsoportonként %-ban)

Forrás: TÁRKI WIP lakosság alapozó felvétel. 2001. szeptember

Mind a számítógép-, mind pedig az Internet-használatot erősen befolyásolja az iskolai végzettség is. A felsőfokú végzettségűek 68%-a használ számítógépet és 45%-a szokott internetezni. Az érettségivel rendelkezőknek már csak fele használ számítógépet és egynegyede Internetet, míg a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők (legfeljebb 8 általánost végeztek) között csupán 18% illetve 13% a számítógépet és az Internetet használók aránya.

A fiatalok számítógép-, Internet-használatával kapcsolatban abból kell kiindulnunk, hogy digitális szakadék húzódik a fiatalok és felnőttek között²: „Számos kutatás bizonyította már, hogy az életkor a legfontosabb változó az Internet-használatában. A fiatalok könnyedén felszívják az Internet kultúrát, majdhogynem magától értetődően, míg az idősebbek vagy nem érzik szükségét ennek, vagy nem tudják, hogyan tegyenek szert erre az új típusú tudásra.” (Dessewffy 2002). „2002-ben a 14 éven felüli magyar lakosság 21 százaléka,

² Nem szabad elfelejtenünk, hogy a generációs szakadék alatt, mely fogalmat Margaret Mead alkotott meg hatvanas években hangsúlyozva, hogy a fiatalok azok, akik a technológia fejlődésével, az informatikai és elektronikai kommunikációt természetes módon alkalmazzák a felnőttekkel szemben. (Margaret Mead (1978) Culture and Commitment. The New Relationship between the Generations in the 1970s

a 18 éven felülieknek pedig 18 százaléka internetezik legalább havi rendszerességgel. A középiskolások, ún. 'sulinet' korosztály 14/15-17 évesek körében kiugróan magas az Internet-használók aránya" (Dessewffy-Fábián 2002), illetve az iskolai számítógép-használat aránya nemzetközi szinten is.

A fiatalok és felnőttek közti egyenlőtlenségek mellett továbbiakat emelnek ki: „Magyarországon markáns digitális törésvonalak rajzolódnak ki a különböző társadalmi rétegek között a számítógép- és az Internet-hozzáférés, illetve -használat vonatkozásában. Élesen elkülöníthetők a digitális írástudásban élenjárók és a leszakadók rétegei. Egyes társadalmi csoportok mind az információs és kommunikációs technológiai eszközök hozzáféréseben, használatában, mind az ismeretek tekintetében tartósan lemaradtak az élenjáró rétegekhez képest. Ráadásul esetükben az IKT-eszközökkel kapcsolatos attitűdök vizsgálatakor is igen negatív véleményekkel találkoztunk. A leszakadók rétegéhez elsősorban az idősek (60 év felettiek), az alacsony iskolai végzettségűek, a fizikai munkát végzők, valamint a kistelepüléseken élők tartoznak. A digitális írástudásban élenjárók csoportjába elsősorban a fiatalok, a vállalkozók, a szellemi munkát végzők, a felsőfokú végzettségűek tartoznak” (Fábián 2002).

A fiatalok számítógép- és Internet-használatának értelmezésekor azonban nem elég a fiatalok és felnőttek között húzódó digitális szakadékból kiindulnunk, hanem figyelembe kell vennünk, hogy a fiatalok és felnőttek közötti digitális szakadék része a magyar társadalomban érvényesülő digitális egyenlőtlenségeknek, amelyek beágyazódnak a magyar társadalom egyenlőtlenségi rendszerébe. A fiatalok számítógép- és Internet-használatának vizsgálatakor szükségesnek tartjuk a "fogyasztói státusz" mintájára, a fiatalok "kommunikációs státusza" kategória megalkotását, melynek összetevői a személyi számítógéppel, Internet-hozzáféréssel való otthoni rendelkezés, általános Internet-hozzáférés, mely magába foglalja az otthoni és más hozzáférési helyeken (iskolában, munkahelyen stb.) való Internet-használatot. Továbbá vizsgáltuk azt is, hogy a fiatalok vagy családjuk valamely tagja rendelkezik-e mobil telefonnal (esetenként adatokkal rendelkezőnk arra vonatkozóan is, hogy van-e WAP-olási lehetőségük).

A következőkben áttekintjük a rendelkezésünkre álló adatbázisokat a fenti szempontok szerint: sorra vesszük a számítógéppel, Internettel való otthoni rendelkezés mutatóit, az általános Internet-hozzáférési arányokat (valahol internetezik-e), az általunk konstruált „kommunikációs státusz”-mutatókat, végül a mobil telefonnal való rendelkezést a családban. A különböző időpont-

okban és eltérő eszközökkel készült adatfelvételek mutatóit úgy igyekeztünk összeállítani, hogy azok összehasonlíthatóak legyenek. (Az adatbázisok módszertani sajátosságainak leírását lásd a „Módszertani mellékletünkben”).

A vizsgálati adatok elemzése előtt egy rövid áttekintést adunk azokról a lényegesebb társadalmi jelenségekről, amelyek hátterét képezik az „információs társadalomba” való átmenetnek.

(A kötet főszövegében dőlt betűs szedéssel szereplő ábrák a Mellékletben találhatók meg.)

